KİTAP TANITIMI/BOOK REVIEWS

Tamer YILDIRIM*

Bolivar'dan Chavez'e Latin Amerika, Cüneyt Akalın, Cumhuriyet Kitapları, 2008, İstanbul, s. 214.

Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim, Richard Gott, çev. Hasan Böğün, Yordam Kitap, İstanbul, 2007. s. 301.

Latin Amerika bugün özellikle sol akıma mensup insanların övgüyle baktığı ve hayaller kurmasına sebep olan bir durum içinde bulunmaktadır. 1960'larda Fidel Castro popülerlik kazanmışken günümüzde bu ilgi Hugo Chavez'e doğru kaymış gözükmektedir. Chavez ekonomideki yönelimleri açısından Castro'dan ve eski Sovyetler Birliği rejiminin ilkelerinden çok ayrı ve farklı bir sistem izlemekte ve öngörmektedir. Bu yüzden Latin Amerika'da bir hayalet dolaşıyor ama bu hayalet Marx'ın *Manifesto*'da saptadığı komünizmin hayaleti değil, Bolivarcılığın hayaleti gibidir (s. 25).

Chavez'in farklılıklara bakış açısı da diğer sol uygulamalardan oldukça uzaktır. Chavez dünyayı şöyle görüyor: "20. Yüzyıl iki kutuplu bir yüzyıldı. 21. Yüzyıl çok kutuplu olmalıdır. Bizler böyle bir dünyanın oluşumuna omuz vermeliyiz. Öyleyse yaşasın birleşik Asya, yaşasın birleşik Afrika, yaşasın birleşik Avrupa" (s. 29). Bu anlayış daha esnek ve özgürlükçü bir mahiyettedir. Bazen yapılanlar şov olarak görülse ve değerlendirilse de Chavez'in etkinliği ülkesinde ve Latin Amerika'nın diğer kesimlerinden kendisini hissettirmektedir. Bu şekilde Latin Amerika'yı bir bütün olarak değerlendirmenin veya görmenin temelinde bölgenin halklarının tarihi, sömürgeciliğe, emperyalizme ve onların yerel destekçileri "yerel zorbalara" ve "işbirlikçilere" karşı mücadelenin bir tarihi olmasından kaynaklanır (s. 120).

İlkin Castro ve devamında Chavez, Lula ardından Morales devamında Kirchner, Correa ve Bachelet derken bütün Latin Amerika aynı yolun yolcusu olma içerisinde görülmektedir (s. 68). Uzun yıllar askeri darbelerle belli bir baskı altında tutulmaya

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat, Felsefe ve Din Bilimleri, tameryldr@hotmail.com

çalışılan Latin Amerika bugün ABD'den kopmanın eşiğine geldi. Chavez'in deyişiyle 500 yıllık fırsat gelip kapıya dayandı (s. 60). Fakat bu sürecin değişimi veya farklı yönlere kayması da mümkün görünmektedir.

Bu noktada Chavez'in dinle ilgili tutumu önemlidir. Zira koyu Katolik olan bir toplumda deyim yerindeyse İsa ve Marx elele nasıl gidiyor bunu anlamamız öncelikli olarak gereklidir. Sovyet devriminin serpintileri Latin Amerika'da Kilisenin ve derebeylerinin etkisini azaltmıştır (s. 125). Fakat dinin baskın etkisi halen devam etmektedir. Özellikle Özgürleştirici (Kurtuluş) teoloji bu noktada önemlidir. Özgürleştirici teoloji genel kabule göre bir Katolik öğretisidir. Buna göre İsa sadece bir peygamber değildir, ezilenlerin kurtarıcısıdır. Öğreti Hıristiyanlığın görevinin özellikle siyasal aktivizme başvurarak, yoksullara ve ezilenlere adalet sağlamak olduğunu savunur. Bu öğretiyi savunan Katolik din adamlarının Latin Amerika'nın çeşitli ülkelerinde baskı, işkence gördükleri, hapse atıldıkları biliniyor. Özellikle Latin Amerika'da yaygın olan bu öğreti, halk arasında Hıristiyan Sosyalizmi ya da sosyal Hıristiyanlık olarak adlandırılıyor (s. 114). Halkın sorunlarıyla yakından ilgilenen, halkla dayanışma içine giren, mücadeleye katılan din adamlarının dünya görüşünü açıklamak üzere kullanılan "özgürleştirici teoloji" yanlıları, Latin Amerika'daki siyasi yelpaze içinde önemli bir yer tutuyor. Katolik papazlar işkence görüyor, tutuklanıp hapse atılıyor (s. 114). Yalnız bu oluşumlar çok eski tarihlere kadar gitmemektedir. Özellikle 1985 tarihi Latin Amerika için "Özgürleştirici Teoloji" konusunda kilise içinde tartışmanın üst seviyelere çıktığı bir tarihtir (s. 213). Dinin halk üzerindeki etkisini bilen Chavez bundan yararlanmasını da bilmiştir. Chavez 21 Eylül 2006 Tarihinde BM'lerde yaptığı konuşmada şöyle demiştir: "Beni öldüreceklerdi, ancak bence Tanrı yetişti ve halkımız ve ordu sokaklara döküldü ve bugün buradayım" (s. 164). Ardından 10 Ocak 2007'de meclisteki yemin töreninde Chavez şöyle demiştir: "Anavatan, sosyalizm ya da ölüm. Tarihteki en büyük sosyalist İsa adına yemin ediyorum (s. 47-48). Bu bir anlamda halk ile bütünleşmenin farklı bir yolu gibi durmaktadır.

Richard Gott'un yazdığı *Hugo Chavez ve Bolivarcı Devrim* adlı kitabın değerlendirmesine gelecek olursak. Giriş, altı bölüm, Sonsöz ve ek bölümünden oluşan ve 2005 yılında Londra'da basılan kitap, Hugo Chavez yönetiminin dostları ve

düşmanları tarafından nasıl karşılandığı ve yorumlandığı sorununa değinmektedir. Yazar kitabı oluştururken Chavez'in bahsettiği veya yaşadığı her ili ziyaret etmiş ve incelemiştir. Chavez'le beraber yaptığı pek çok röportajı da kullanmıştır. Kitabın başlarında kusursuz bir Chavez portresi çizme gayreti ilerleyen sayfalarda daha gerçekçi bir bakış açısına dönüşmüştür.

Venezüella devlet başkanı Albay Hugo Chavez, dünyanın dikkatini ciddi olarak ilk kez 2002 Nisan'ında bir darbeyle devrilince çekti. Darbeden iki gün sonra halk desteğiyle yeniden iktidara geldi. Çoğu yabancı tarafından karmaşık bir Latin Amerika ülkesinde garip bir halk deneyimi olarak görülen şey, uluslararası ilginin ve endişenin konusu oldu. Fakat Venezüelle'da Chavez taraftarlarının veya karşıtlarının şaşırtan içten içe yanan bir devrim halen sürmektedir. Devrim Chavez'in eseri değil. Chavez buz dağının görünen kısmı. Devrim Venezüella alt sınıflarının görülmemiş mücadeleciliğinin ve Chavez hükümeti karşıtlarının siyasal beceriksizliklerinin sonucudur (s. 13). Fidel Castro 14 Mart 2004 yılında yaptığı konuşmada söylediği gibi: "Bunalım olursa liderler çıkar. Venezüella'daki ve Latin Amerika'daki korkunç toplumsal ve insani koşullar ikinci ve gerçek bağımsızlık mücadelesinin zamanı gediğini belirleyince Chavez çıktı" (s. 289). Bugün için Venezüella muhalefeti Chavez'e rakip olacak sevilen bir liderden yoksundur (s. 271).

Chavez desteği Karakas'ın gecekondu semtlerinde ve ülkenin unutulmuş geniş iç bölgelerinde yaşayan toplumun yoksullaştırılmış ve siyasi olarak kendini ifade edemeyen kesiminden geliyor. Chavez her gün onlara sesleniyor; anladıkları sözcüklerle, canlı, sık sık İncil diliyle, bir vaiz konuşur gibi. Tanrı ve şeytan, iyi ve kötü, ıstırap ve sevgi sık sık kullandığı bileşimlerden sadece bazılarıdır (s. 17). Chavez zamanının çoğunu Hıristiyan vaazı verir gibi yoksuları sabırlı olmaya, zenginleri de ülkeyi paylaşmaya zorunlu oldukları halka dayanışma duygusu kazanmaya teşvik etmekle geçiriyor (s. 182). Bununla alakalı olarak Jose Vicente Rangel, şöyle demektedir: Chavez sözün silahtan çok daha güçlü olduğunu bilir. Silah kullandığı zaman başarısız oldu, medyaya ulaştığı zaman zafer kazandı. Başarısız olan askeri darbeyi hazırlamak için 10 yıl harcadı. Televizyona çıkmasına izin verdikleri tek bir dakika ülkeyi fethetmesine yetti." Milli parçalanmanın yaşanacağı bir dönemdeki müdahalesi onu milli bir kahramana dönüştürdü. Son 20 yılda Katolik Kilise'sinin

gücüne ve etkisine rakip dini tarikatların hızla taraftar bulduğu kıtada Chavez'in gelişi İsa'nın yeryüzüne ikinci gelişi gibi karşılandı (s. 33–34). Chavez seçilmiş bir devlet başkanıdır, daha önce ülkeyi yönetenler gibi askeri bir diktatör değil. Ödünç parayla devrim yapılmayacağını biliyor. Silahlı kuvvetlerin kendi başına ülkeyi yönetemeyeceğini kabul ediyor. Askerlerin yönetmek için büyük halk yığınlarının desteğine ihtiyacı var (s. 97).

Venezüella İspanyadan bağımsızlığının ilan edildiği 1811'den bu yana dört cumhuriyete sahip oldu. Çoğu Venezüellalının kafasında Beşinci Cumhuriyet Hıristiyanlıkta bulunan Beşinci Monarşinin bin yıllık barış ve refah dönemi kavramıyla ilgilidir. Chavez'in geçmişteki kötülüklerin ve yolsuzluğun arkasından milenyumda yeni bir başlangıç yapma vurgusu, Protestan vaizlerin sözlerine ve İsa'nın ikinci gelişinin yakın olduğunu iddia eden Yedinci Gün İnancına aşina olan binlerce seçmenin gönlündeki telleri titretmiş olmalı. Kutsi duygulara hitap eden hareketler, göreli olarak üçüncü Dünyanın ortak özelliğidir. Chavez'in kampanyası, bir yönüyle bütün Latin Amerika'da olduğu gibi Venezüellada da son yıllarda görülmemiş bir tutkuyla ve giderek artan sayılarda Protestan evanjelik kilisesini bütün kollarına sarılan alt sınıf yığınlarına yöneldi. Chavez'in portresini taşıyan kimi kampanya posterleri biçim bakımından evanjelik tarikatlarca dağıtılan milenyumla ilgili dinsel resimlerden farksızdı. Chavez evanjelik vaizler gibi konuştuğu, ıstırap, sevgi ve kurtuluştan söz ettiği için, halk nezdinde gözde bir yeri olmasının kutsi özelliği azımsanmamalıdır (s.144–146).

Özellikle televizyonun gücünden daha fazla yararlanmak isteyen Chavez her hafta düzenli TV programları yapmaktadır. Bazıları Chavez'in programlarını show olarak nitelendirse de halk üzerinde etkili olduğu muhakkak. Chavez'in programının fikri kaynaklarından biri Venezüella'da milli sosyalizmin başlatıcısı Karakas Üniversitesi Tarih hocalarından olan ve 1970'te ölen Salvador de la Plaza'dır. Plaza ve Luis Miquilena'nın güçlü Stalin karşıtı komünizminden söz etmeden Chavez'in başarısının tarihsel köklerini anlamak olanaksızdır (s. 89). Ayrıca Simon Bolivar'ın hayatı Chavez'in projesinde önemli bir yer tutar ve söylevlerinde çok sık geçer (s. 104).

Chavez'in 1998'den sonra amacı Latin Amerika'da Marx ve Castro'dan daha çok şey borçlu olduğu 19. Yüzyıldaki felsefi hocası Simon Rodrigez'in emrettiği gibi

gerçek anlamda özgün olacak devrimci bir hükümet kurmaktı. Chavez başından itibaren icat etmeye kararlıydı ve bu eski siyasi modellerden vazgeçilmesi demekti. Soldaki biri için siyasi parti ya da sendika türü kurumların böyle göz ardı edilmesi garip ve alışılmadık bir olguydu. Solcu söylem, yüzyıldan fazla bir süre boyunca parti inşasına ve işçi sınıfı kurumlarının oluşturulmasına yoğunlaşmıştı. Örgütlü işçi sınıfının çoğunlukla küçük bir azınlık olduğu Latin Amerika'nın üçüncü dünya koşullarında bile solcular daima partiye ve sendikaya siyasi projelerinin önemli bir parçası olarak önem vermişlerdir (s. 218–9). Chavez neoliberalizm karşıtı sert ifadelerine karşın, daima yabancı yatırımları güvence altına almakla ilgilendi. Zor, hatta neredeyse imkânsız bir durumla başa çıkmak istiyordu; Milli duyguları yüksek halkının duymak istediklerini söylüyor ama bir yandan da yatırımcıları korkutmayacak rahatlatıcı türde sözler ediyordu. Chavez şöyle diyor: "Projemiz ne devletçi ne de neoliberal; ikisinin ortasında, piyasanın görünmeyen eli ile devletin görünen elini birleştiği bir yer arıyoruz: gerektiği kadar devlet, mümkün olduğu kadar piyasa…" Bir akademisyenin de belirttiği gibi, "Chavez başka her yerde çok köktenci ama ekonomi alanında tutucu, dış politikada çok olumlu ve kararlı ama ekonomi alanında birazcık da olsa benzerlik yok. Saldırılarını yolsuzluk yapmış siyasetçilere yoğunlaştırıyor ama bankacıları hiç anmıyor. Oysa onlarda o kadar kötü" (s. 182–184).

Venezüella'da Marksist solun özgün görüşü Bolivar'a aşırı düşmanca bir görüştür. İpuçlarını bizzat Marx'ın yazılarından alan Marksist yazarların çoğu, Kurtarıcıyı eylemleri yalnızca o zamanın yükselen emperyalist gücünün çıkarlarına hizmet eden tipik bir burjuva kişilik olarak gördü. Bu yoruma göre Bolivar İngiliz desteğiyle İspanyadan bağımsızlık sağlamıştı ve kıtayı İngiliz kapitalizminin sömürüsüne açmıştı. Bolivar'ı emperyalist uşağı olarak çizen bu karikatür portre yıllar boyunca solu onun olumlu niteliklerini incelemekten alıkoydu. Solcu biri için Bolivar'ı 20. Yüzyılda devrimci model olarak görmek olanaksızdı. Bu görüş Venezüella'da 1960'larda değişmeye başladı. Gerilla hareketleri kendi askeri birimlerine geçmişin kahramanlarının adını verdi. Daha sonra grupların bir bölümü Komünist Parti'den kopunca milliyetçi dozu daha yüksek bir sol ideoloji yaratmak amacıyla geçmiş hakkında öğrenmiş oldukları şeyleri yeniden incelemeye başladılar. Chavez'in sonraki yıllarda yaptığı tam da buydu (s. 103).

Yazar "Sonsöz" kısmında şöyle demektedir; "Chavez, yeni siyaset biçimleri ve yeni ekonomik örgütlenme yapıları arayan bir köktenci, bir solcudur. Latin Amerika içindeki ve Kuzey ve Güney Amerika arasındaki uluslararası ilişkilerin geleceğinin başka biçimlerde algılanmasını da istiyor. Küreselleşmeye ve neoliberalizme gerçek bir seçenek oluşturan Bolivarcı Devrimi, Latin Amerika'nın olası geleceğini temsil ediyor. Ütopyacı bakış açısı olduğu açık, ütopyaların filizlendiğine inanılan bir kıtada bu olağandışı değil. Venezüella'nın tarihini düzeltici bir çerçeve hazırlamış bulunuyor; bu düzeltme sonunda ABD devine direnebilecek güçte bir kültürel dirilişe yol açabilir" (s. 281).

Sonuç olarak Venezüella'daki insanların birçok kahramanı var: Bolivar, İsa, Bakire Meryem, Başmelek Mikail ve Che Guevera. Yakın bir gelecekte buna Chavez'de eklenecek gibidir.